

Normalleşme Sürecinde Ticari Mekânlar: Deprem Sonrası Adıyaman'da Kurulan Esnaf Çarşılarının Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Katkıları

Commercial Spaces In The Recovery Process: Economic and Socio-Cultural Contributions of Artisan Bazaars Established in Post-Earthquake in Adıyaman

Arda BAY¹ , Elif KILINÇ²

öz

Anadolu kentleşme tarihinin önemli yapıları olan çarşılar, toplumların bütünleşmelerine katkı sağlayan kamusal alanlardır. Tarihsel süreçte hem ekonomik hem de sosyal faaliyetlerin merkezi olan çarşılar, bu fonksiyonlarını günümüzde de devam ettirerek ekonomik direnç mekânları olmanın yanı sıra toplumlar için sosyal ve kültürel katkılar sunmaya devam etmektedir. Bu bağlamda çarşılar, toplumlar için önemli sosyalleşme mekânları olarak da karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de bulunan çok sayıdaki tarihi çarşı, bu konuda geçmişten günümüze kalan önemli miraslardır. Ne yazık ki 6 Şubat'ta Kahramanmaraş'ta gerçekleşen 7,7 ve 7,6'lık depremler nedeniyle alandaki pek çok çarşı hasar almış ya da yıkılmıştır. Depremler sonrası normalleşme süreci kapsamında bölgede çeşitli illerdeki belediyelerin desteği ile esnaf çarşılarının kurulduğu belirlenmiştir. Bu çarşıların kent merkezlerinin gelişiminde, yerel halkın ekonomik ve sosyo-kültürel ihtiyaçlarının karşılanma süreçlerinde önemli işlevlere sahip olduğu değerlendirilmektedir. Çalışmada, depremler sonrası Adıyaman'ın Merkez ilçesinde kurulan esnaf çarşılarının mekânsal ve fonksiyonel özelliklerinin değerlendirilmesi ve toplumsal ölçekte sağladığı ekonomik ve sosyo-kültürel katkıların ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırmanın temelini saha çalışmalarından elde edilen veriler ve gözlemler oluşturmuştur. Bu kapsamda deprem sonrası Adıyaman'da kurulan 8 çarşıda ticari işlerde bulunan esnafla toplamda 57 adet mülakat yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre çarşı lokasyonlarının belirlenme sürecinde il merkezine ve ulaşım güzergâhlarına yakınlık dikkate alınmıştır. Böylece halkın çarşılarla daha rahat erişim sağlaması sağlanmıştır. Fakat çarşıların depremden kısa bir süre sonrası kurulmuş olması, planlama ve alt-yapı eksiklerini ortaya çıkarmıştır. Son olarak saha çalışmaları ve gözlemler Adıyaman ilinin merkez ilçesinde kurulan esnaf çarşılarının afet yönetim ve normalleşme süreçlerine önemli katkılar sağladığını göstermektedir. Esnaf için çarşılar ticari faaliyetlerin sürdürülmesinin yanında toplumdaki bireyler ile vakit geçirme, benzer duygu ve düşünceleri paylaşma ve deprem öncesi günlük yaşam standartlarını oluşturma mekânlarıdır. Çarşıların asıl önemli katkı ise depremin bireyler üzerinde yaratmış olduğu olumsuz psikolojik ve travmatik süreçlerin üstesinden gelmesine katkı sağlamasıdır.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Normalleşme Süreci, Çarşı, Kalkınma, MAXQUDA

ABSTRACT

Bazaars, which have played an important role in Anatolia's urbanization history, are public spaces that promote social solidarity. Bazaars, which have historically been the centers of both economic and social activity, continue to give social and cultural contributions to societies while also serving as commercial centers. In this framework, bazaars are also viewed as crucial sociability places for societies. Turkey's various historical bazaars are vital cultural legacies from past to present. Nevertheless, 7.7 and 7.6 earthquakes in Kahramanmaraş on February 6 catastrophically damaged or destroyed many of the area's bazaars. As part of the recovery process, it was revealed that after earthquakes, artisan bazaars were established in the region with the support of municipalities in various provinces. It is argued that these

¹ **Corresponding Author:** (Dr. Öğr. Üyesi) Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü, arda.bay@bilecik.edu.tr, OrcID: 0000-0003-2029-6825

² Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü, elifkilinc367@gmail.com, OrcID: 0009-0005-2334-9875

bazaars, have important functions in the development of city centres and in the processes of providing for the economic and socio-cultural services of the residents. In this study, it is aimed to analyse the spatial and functional characteristics of the bazaars established in the central district of Adiyaman after the earthquakes and to reveal the economic and socio-cultural benefits. The research is based on the data and observations collected from fieldworks. In this scope, a total of 57 interviews were conducted with shopkeepers in 8 bazaars established in Adiyaman after the earthquake. Based on the findings, proximity to the city center and transportation routes was prioritized in the selection of the bazaar locations. Hence, it was ensured that people had easier access to the bazaars. Nevertheless, the establishment of the bazaars in a short period of time after the earthquake had caused planning and infrastructural weaknesses. Finally, field studies and observations show that the artisan bazaars established in the central district of Adiyaman province have made significant contributions to disaster management and normalization processes. For artisans, bazaars are not only a place to carry out commercial activities, but also a place to spend time with individuals in the community, to share similar feelings and thoughts, and to establish their daily living standards before the earthquake. The most important contribution of the bazaars is to reduce the psychological and traumatic processes that the earthquake has caused on individuals.

Keywords: Earthquake, Recovery Process, Bazaar, Development, MAXQUDA

GİRİŞ:

Anadolu kentleşme tarihinde önemli bir yeri bulunan ve kent ekonomisinin can damarı olan çarşılar, toplumun tüm kesimlerini bir araya getiren kamusal alan ve kent tarihini yansıtan önemli mekânlardır. Bu mekânların ekonomik olarak varlıklarını sürdürmeleri kentsel direncin artırılması bakımından oldukça önemlidir. Çarşılarda yer alan ve güçlü ticaretin izlerini yansıtan hanlar ve dükkân grupları, kent ekonomisinin nabzının attığı kamusal alanları oluşturmaktadır (Eray ve Kutlu, 2021; Kejanlı, 2010).

İpek ve Baharat Yolu gibi ticaret yollarındaki kervan ticaretinin düğüm noktaları konumunda bulunan ve kentlerin merkezinde yer alan çarşılar, farklı sosyal ve kültürel özelliklere sahip insanları bir araya getirerek kültürler arası etkileşimi artırması bakımından da önemli bir yere sahiptir (Bayartan, 2005). Selçuklu ve Osmanlı'dan miras kalan birçok çarşı, günümüzde de varlığını sürdürmekte ve geleneksel özelliğini korumaktadır. İstanbul'da tarihi yarımada üzerinde yer alan mimari yapısı ve kültürel özellikleri itibarıyla Osmanlıdan günümüze varlığını sürdüren Mısır Çarşısı (Durhan ve Özgüven, 2022) ve Kapalı Çarşı (Yücel, 2015); geçmişte tarihi İpek Yolu güzergâhı üzerinde bulunan ve günümüzde kültürel özellikleri, mimari yapısı ve fonksiyonel özellikleri bakımından Marmara bölgesinin önemli çarşılarından birini oluşturan Bursa Kapalı Çarşı (Keleş Eriçok, 2014); Karabük Safranbolu ilçesinde Osmanlı döneminden günümüze kadar geleneksel özelliklerini ve kültürel miras olma özelliğini koruyan tarihi Safranbolu Çarşısı (Özdemir, 2011; Koçan ve Çorbacı, 2012); Selçuklu döneminden günümüze ulaşan ancak bugün eski özelliğini kısmen koruyan Konya Çarşısı (Uysal, 2010); çeşitli fonksiyonel ve mimari özelliklere sahip 8 adet çarşının bulunduğu Mardin çarşıları (Yeşilbaş, 2018); Afyonkarahisar'da (Çilli ve Özbayraktar, 2022), Edirne'de (Akar, 2009), Adapazarı'nda (Cök vd., 2022), Kilis'te (Akdemir ve İncili, 2014) ve Hatay'da (Üçeçam Karagel ve Karagel, 2014; Gündüz ve Reyhanoğlu, 2018; Güngördü, 2020) bulunan Uzun Çarşılar Anadolu'da yer alan çarşıların en güzel örneklerindedir.

Tarihin bilinen en eski yerleşim yerlerinden birisi olan ve çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapan Adiyaman, önemli ticaret yollarının (Baharat ve İpek yolu) çevresinde kurulmuştur. Çevresindeki ticaret merkezi sayılabilecek şehirlere coğrafi bakımdan yakın olması kentsel gelişiminde etkili olan faktörlerden birisidir. Fakat Adiyaman'daki çarşılar Anadolu'nun diğer şehirlerindeki olduğu gibi gelişmiş durumda değildir. İlde 19. yüzyılın sonlarında "Şehir Çarşısı" isminde bir çarşı inşa edilmiş ve toplumsal hayatın merkezi olmuştur (Sezik, 2016). Günümüzde ise ilde farklı noktalarda pazar niteliğinde küçük çarşılar bulunmaktadır. Bu pazarlar arasında en önemlisi Oturakçı Pazar Çarşısı'dır. Adiyaman kent merkezinde bulunan Oturakçı Pazarı yöreye özgü el sanatları ürünleri ile turistik eşyaların yer aldığı bir çarşıdır (Özkan vd., 2019; Ukav, 2014).

Tarihsel süreçte Anadolu'nun birçok kentinde yer alan çarşılar zaman zaman doğal afetler sonucu hasar almışlardır. Özellikle yangın ve depremler çarşıları etkileyen en önemli afetlerdir. Örneğin

İstanbul Kapalı Çarşı 1943, 1954 yangınları ve 1766, 1894 depremlerinden (Yücel, 2015); Ordu ilinde bulunan çarşı 1883 yılında yangından, 1939 yılında Erzincan depreminden (Şensoy, 2022); Bursa kapalı çarşı ve hanlar bölgesi 1855 yılında gerçekleşen depremden (Özcan, 1999); Kahramanmaraş ilinde bulunan kapalı çarşı 1795 ve 6 Şubat 2023 depremlerinden olumsuz etkilenmiştir (Bozkurt ve Aksoy, 2023).

Dünya'da sismik yönden aktif bulunan bölgelerde depremler meydana gelmekte ve birçok insan maddi ve manevi olarak etkilenmektedir. Önemli deprem kuşaklarının birisi içerisinde yer alan Türkiye'nin %98'i deprem bölgeleri içerisinde kalmakta, nüfusunun %95'inin deprem tehlikesi altında olduğu ve büyük sanayi merkezlerinin %98'i ile barajların %93'ünün deprem etki alanı içerisinde yer aldığı görülmektedir (Kibici, 2005:4). Nitekim Türkiye'de son 25 yılda yaşanan depremler sonucu 70.176 insan hayatını kaybetmiş, yaklaşık olarak 170 binden fazla bina yıkılmıştır.

6 Şubat'ta Meydana gelen depremler sonucu Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Elâzığ, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Osmaniye ve Şanlıurfa olmak üzere 11 ilde resmi kayıtlara göre 50.783 kişi hayatını kaybetmiş, 107.204 kişi ise yaralanmıştır. Bölgede yer alan 35.335 binanın yıkıldığı, 17.491 binanın acil olarak yıkılması gerektiği ve 179.786 binanın ağır, 40.228 binanın orta ve 431.421 binanın az hasarlı olduğu tespit edilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023:6). Oldukça geniş bir alanı ve çok sayıda insanı etkileyen depremlerin yıkıcı etkilerinin ardından normalleşme sürecine geçmek oldukça zor ve sancılı olmuştur. Depremler sonrası birçok kurum ve kuruluş tarafından depremden etkilenen illerde normalleşme süreci kapsamında yeniden yapılanma başlamıştır. Bu kapsamda psiko-sosyal destek, çeşitli eğitim faaliyetleri, sanatsal ve kültürel aktiviteler, spor müsabakaları, turistik etkinlikler gibi çeşitli faaliyetlerde bulunulmuş ve bu faaliyetler halen devam ettirilmektedir. Ancak ciddi bir yıkıcılığa ve çok sayıdaki insanda büyük travmalara yol açan deprem sonrası normalleşme sürecinin ne kadar etkili olduğu tartışma konusudur. Ancak bu süreçte dikkate değer bazı faaliyetlerin de olduğu gözlenmektedir. Depremlerin en çok etkilediği illerden birisi olan Adıyaman'da normalleşme süreci kapsamında bazı girişimler gerçekleştirilmiştir. Bu girişimler arasında en dikkat çekici olanlarından birisi ise çeşitli illerdeki belediyelerin desteği ile kurulan esnaf çarşılarıdır. Özellikle Adıyaman kent merkezinin gelişiminde ve yerel halkın ekonomik ve sosyo-kültürel ihtiyaçlarının karşılanma süreçlerinde kurulan bu çarşıların önemli işlevlere sahip olduğu değerlendirilmektedir.

Çarşılar konusundaki alan yazın incelendiğinde genel olarak Selçuklu ve Osmanlı döneminden günümüze varlığını sürdüren tarihi çarşıların ele alındığı araştırmaların ön planda olduğu görülmektedir. Bu çalışmalar daha önce yapılmış araştırmaların derlendiği ve resmi kurum/kuruluşlardan elde edilen belgelere dayalı çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Saha araştırmaları niteliğinde olan çalışmalarda yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin (mülakat) ve anket yönteminin uygulandığı (Özdemir, 2011; Üçeçam Karagel ve Karagel, 2014; Güngördü, 2020; Cönk vd., 2022), kimi çalışmalarda coğrafi bilgi sistemleri analizlerinin kullanıldığı (Koçan ve Çorbacı, 2012) belirlenebilmektedir. Bununla birlikte coğrafya disiplini kapsamında yapılan çalışmaların çoğunlukla Osmanlı döneminden günümüze varlığını sürdüren şehirlerdeki çarşıların fonksiyonel özelliklerine (Şahinalp ve Günal, 2016; Tuncer ve Şafak, 2022), yer seçimlerinin mekânsal analizi (Şahinalp ve Günal, 2012) ile kültürel ve turizm alanları olarak kullanımına (Özdemir, 2011; Kurt ve Alaydın, 2015) yönelik olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada deprem sonrası Adıyaman Merkez ilçede kurulan esnaf çarşıları saha araştırmaları kapsamında detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu sayede sahadan elde edilen derin bilgiler ile Adıyaman Merkez ilçede kurulan esnaf çarşılarının deprem sonrası normalleşme sürecine katkıları, fonksiyonel etkileri ve mekânsal dağılışı özellikleri belirlenerek gelecekte yaşanabilecek afetler sonrasında çarşıların normalleşme sürecine katkıları ortaya konulmuştur. İşte bunlar çalışmayı önceki

çalışmalardan farklı ve özgün kılan yanlardır. Böylece çalışma bulgularının çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarıyla STK'ların benzer süreçler için geliştirilecek politikalarına katkı sunması umulmaktadır.

1. Amaç, Veri ve Yöntem

Çalışmada 6 Şubat'ta Kahramanmaraş 'ta gerçekleşen 7,7 ve 7,6'lık depremleri sonrası çeşitli illerdeki belediyelerin desteği ile Adiyaman'ın Merkez ilçesinde kurulan esnaf çarşılarının ilin normalleşme sürecine katkılarının değerlendirilmesi, çarşıların fonksiyonel özelliklerinin analiz edilmesi, toplumsal ölçekte sağladığı ekonomik ve sosyo-kültürel katkıların ortaya konulması, dağılım özelliklerinin belirlenmesi, çarşılarda var olan sorunların tespit edilmesi ve çözüm önerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Araştırma kapsamında üç soruya cevap aranmıştır. Bunlar:

1. Adiyaman'ın Merkez ilçesinde kurulan esnaf çarşılarının fonksiyonel özellikleri (ekonomik, sosyo-kültürel vb.) nelerdir?
2. Esnaf çarşıları yerel toplumun ve esnafın ekonomik ve sosyo-kültürel ihtiyaçlarının karşılanmasında nasıl rol oynamaktadır?
3. Esnaf çarşılarının mekânsal dağılım özellikleri nasıldır? Bu dağılım özellikleri yerel toplumun çarşılarla ilgisini ve esnafın ticari işlerini ne ölçüde etkilemiştir?

Bu temel araştırma sorularının yanı sıra bazı alt sorular oluşturulmuş ve çalışma vasıtasıyla bu sorulara da yanıtlar aranmıştır. Bunlar:

1. Esnaf çarşılarının kurulduğu lokasyonlar nasıl belirlenmiştir?
2. Esnaf çarşıları ilin normalleşme sürecine ne gibi katkılar sağlamaktadır?
3. Esnaf çarşılarında var olan sorunlar nelerdir? Bu sorunların çözümüne yönelik ne gibi öneriler geliştirilebilir?

Yukarıda belirtilen soruların cevaplanma süreçlerinde saha çalışmalarından elde edilen verilerden, gözlemlerden ve haritalama tekniğinden faydalanılmıştır. Saha çalışmalarında veri toplama tekniği olarak mülakat kullanılmıştır. Bu kapsamda öncelikle mülakat uygulaması planlanan evren ve örneklem kitle belirlenmiştir. 6 Şubat Kahramanmaraş'ta gerçekleşen 7,7 ve 7,6'lık depremleri sonrası Adiyaman'ın Merkez ilçesinde 8 adet esnaf çarşısının kurulduğu belirlenmiştir. Bu çarşılarda ticari faaliyetleri yürüten esnaflar araştırmanın evrenini oluşturmaktadır (Tablo 1).

Çalışmada örnekleme yöntemi olarak nitel araştırmalarda daha çok tercih edilen olasılıklı olmayan örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntem çoğunlukla kişilerin veya birimlerin evrenden yansız yolla seçilmesinin mümkün olmadığı durumlarda kullanılmaktadır. Bu yöntemin tercih edilmesinin diğer bir nedeni ise örneklemin küçük tutularak daha ayrıntılı bilgiye ulaşmaktır (Şahin, 2009). Böylece çalışmada olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden biri olan gelişigüzel örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Her bir çarşıda mülakat sayıları değişkenlik göstermekle birlikte, mülakat cevaplarının tekrarlanma sıklığına göre mülakat sayıları belirlenmiştir. Buna göre 8 farklı çarşıda toplamda 57 adet mülakat yapılmıştır.

Tablo 1. Mülakat Uygulanan Çarşılar ve Mülakat Sayıları

Çarşı İsmi	Esnaf Sayısı	Mülakat Sayısı
Balikesir Çarşısı	86	9
Emlak Konut Çarşısı	11	5
Eski Afad Çarşısı	28	5
Karabük Çarşısı	9	3
Kayseri Çarşısı	34	9
Melikgazi Çarşısı	30	7
Sincan Çarşısı	55	10
Şahinbey Çarşısı	10	9
Toplam	263	57

8 farklı çarşıda ticari faaliyetlerde bulunan esnafa uygulanan mülakat formu 12 sorudan oluşmaktadır. Araştırma sorularına uygun olarak hazırlanan mülakat ile esnaf çarşılarının niteliksel özellikleri, çarşıların esnafa ve yerel topluma etkileri (ekonomik ve sosyo-kültürel), normalleşme sürecinde çarşıların fonksiyonel katkıları ve çarşılarda var olan sorunlara yönelik bilgiler elde edilmiştir. Mülakatlar her bir çarşıda ticari faaliyetlerde bulunan esnafa 2023 yılı ağustos ve eylül aylarında yüz yüze görüşme tekniği ile uygulanmıştır.

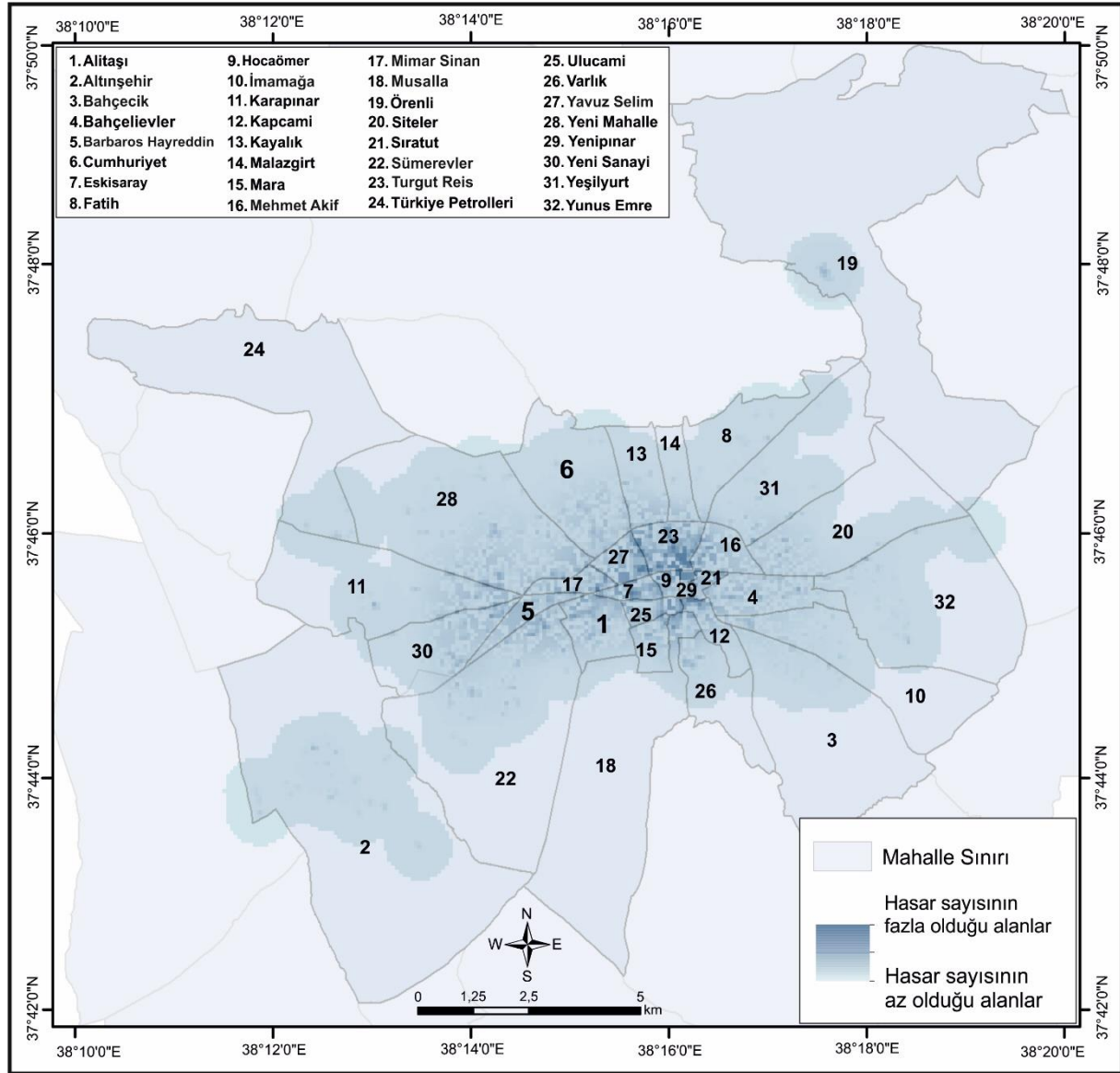
Esnafa uygulanan mülakatlar MAXQDA 2020 programından faydalanılarak analiz edilmiştir. Bu aşamada mülakat sorularına verilen cevaplar ilk olarak düzenlenmiş ve sonrasında çeşitli seviyelerde kodlar verilerek programa girişi sağlanmıştır. Toplamda 1.682 adet kod (ana kod + alt kod) üretilmiştir. Böylece sözel ifadelerden öne çıkan temalar tespit edilmiş ve kavramlaştırılmıştır. Bu temaların gösterim sürecinde ise MAXQDA programında yer alan 'MAXMaps', 'Kod Matris Tarayıcısı', 'Kod İlişkileri Tarayıcısı' ve 'Kod Bulutu' yöntemleri tercih edilmiştir.

Çalışma için haritalar, esnaf çarşılarının mekânsal dağılımını görsel olarak ortaya koyması ve yorumu kolaylaştırması bakımından önemli bir yere sahiptir. Bu kapsamda haritaların hazırlanışında Adıyaman Merkez ilçesinin bulunduğu 1/25.000 ölçekli (M40 a-b-c-d paftaları) topografya paftalarından ve deprem öncesi var olan imar planından ve uydu görüntülerinden yararlanılmıştır. Elde edilen bu veriler ArcMap 10.7 programı yardımıyla hazırlanan haritalar üzerine işlenmiştir. Böylece, hazırlanan haritalar ve görseller yardımıyla Adıyaman'ın Merkez ilçesinde yer alan esnaf çarşılarının mekânsal dağılım özellikleri (Çarşı lokasyonları ve Google Earth görüntüleri) ve depremin Adıyaman iline etkileri (Fay haritası) ortaya konulmuştur.

2. Adıyaman İli Esnaf Çarşıları

2.1. Esnaf Çarşılarının Mekânsal Dağılım Özellikleri

6 Şubat Kahramanmaraş'ta gerçekleşen 7,7 ve 7,6'lık depremlerin Adıyaman'ın Merkez ilçesinde birçok mahallede binaların yıkılmasına ve insanların olumsuz etkilenmesine neden olmuştur (Şekil 1). Deprem sonrası ilçede ticari faaliyetler ve günlük yaşam durma noktasına gelmiştir. Arama kurtarma ve enkaz kaldırma çalışmaları akabinde ilde normalleşme sürecine geçilmiştir. Bu kapsamda Adıyaman ili dışındaki çeşitli belediyelerin destekleri sonucu Adıyaman Merkez ilçede esnaf çarşılarının kurulması planlanmıştır.

Şekil 1. 6 Şubat'ta Kahramanmaraş'ta gerçekleşen 7,7 ve 7,6'lık depremlerin Adıyaman Merkez ilçe mahallelerine etkisi (Mahalle hasar verileri Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2023) sitesinden elde edilmiştir).

Çarşı kurulması planlanan alanların lokasyon seçimlerinde bazı etkenler göz önüne alınmıştır. Öncelikle çarşıların kuruluş yerlerinde şehir merkezine yakın alanlar ve yerel halkın deprem öncesi alış-veriş, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını giderdikleri yakın lokasyonlar tercih edilmiştir (Şekil 2). Bunun yanında çarşılar D360 karayolu başta olmak üzere ulaşım güzergâhlarına yakın alanlara kurulmuştur. Böylece yerel halkın çarşılarına daha kolay ulaşması ve çarşıların göz önünde bulunması sağlanarak etkileşimin yüksek olması planlanmıştır. Fakat yerel halkın çarşı lokasyonlarına ulaşımı konusunda önemli bir dezavantaj bulunmaktadır. Deprem sonrası kurulan çadır ve konteyner yerleşmeleri Adıyaman'da uygun alanların bulunduğu ve hasar oranının daha az olduğu mahallelere kurulmuştur. Adıyaman kent merkezinde yer alan esnaf çarşıları bu çadır ve konteyner alanlarına görece daha uzak konumda yer almaktadır. Bu durum halkın esnaf çarşılarına ulaşım konusunda sıkıntı yaşamasına ve çarşıların daha az ziyaret edilmesine neden olmaktadır.

Şekil 3. Adiyaman Merkez İlçede Kurulan Esnaf Çarşılarının Google Earth Görüntüleri (2023) ve Görselleri

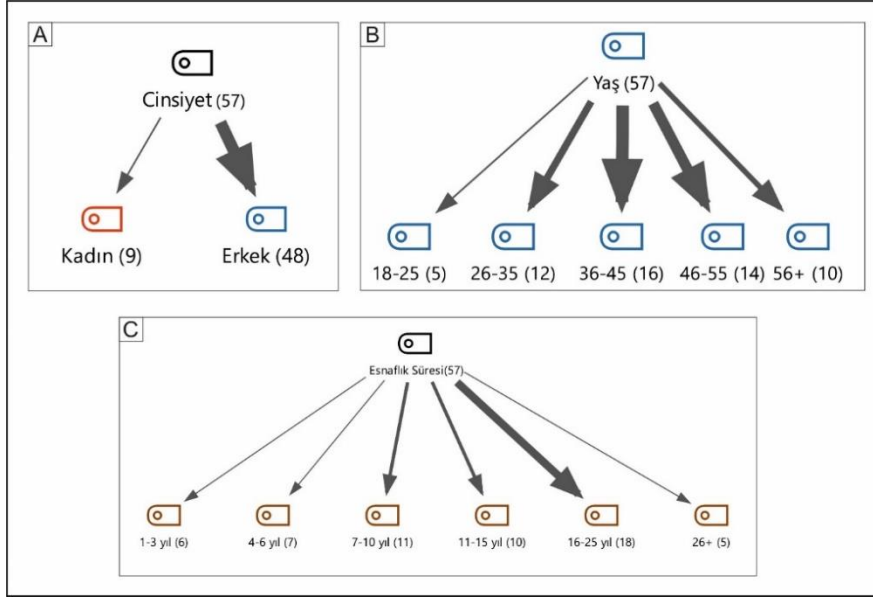
2.2. Esnaf Çarşılarının Fonksiyonel Özellikleri ve Normalleşme Sürecine Katkıları

Deprem gibi afetler toplumların günlük yaşamlarını derinden etkileyen doğa olaylarıdır. Afet sonrası bireyler ekonomik, sosyo-kültürel ve psikolojik bakımdan etkilenmektedirler. Deprem sonrasında günlük yaşamlarının normale dönmesi ise belirli stratejilerin geliştirilmesiyle mümkün olabilmektedir. Normalleşme süreci olarak adlandırılan bu stratejiler temelde ekonomik ölçekte kalkınma ve sosyo-kültürel gelişim olmak üzere iki boyutta ele alınabilir.

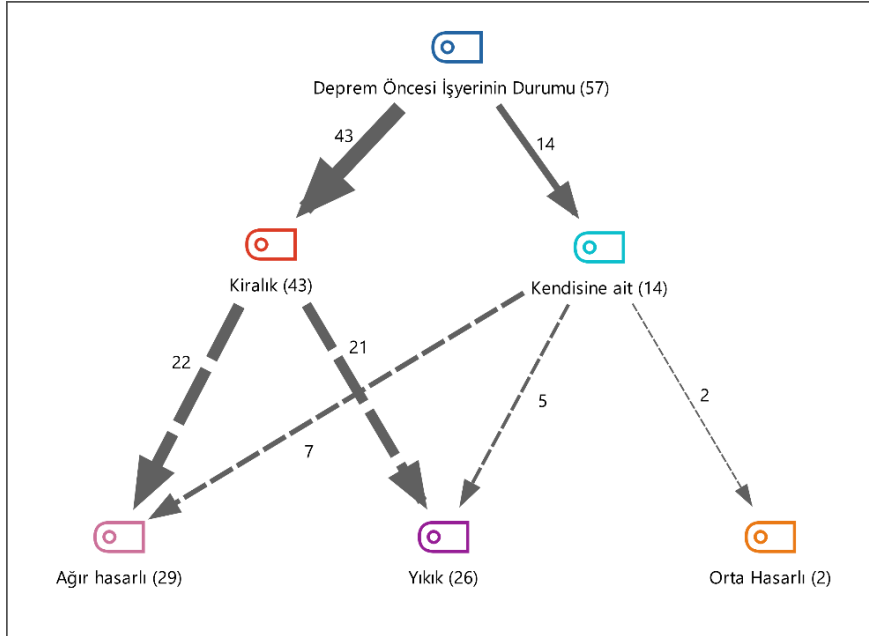
Normalleşme süreci adımlarından ilki bireylerin ekonomik ölçekte kalkınması ve yeniden kendi hayatlarını idame ettirebilecekleri seviyeye gelmeleridir. Bu bağlamda deprem bölgelerinde hızlı ve geçici altyapıların kurulması sağlanmıştır. Adiyaman ili Merkez ilçede kurulan esnaf çarşıları bu stratejinin bir ürünüdür.

Araştırma kapsamında mülakat uygulanan esnafın cinsiyet ve yaş durumları değerlendirildiğinde büyük çoğunluğunun erkeklerden (48 kişi) ve 26-55 yaş grubunda (42 kişi) yoğunlaştığı görülmektedir. Bunun yanında bireylerin deprem öncesi uzun yıllar esnaflık (7-25 yıl -39 kişi) yaptığını belirtmiştir (Şekil 4). Deprem öncesinde esnafın işyerleri çoğunlukla kiralık olup (Şekil 5), büyük bölümü depremlerde yıkılmış veya ağır hasar almıştır. Depremler sonrasında iş yerleri stoku konusunda yaşanan ciddi azalış ve yaşanan maddi kayıplar neticesinde esnafın yeni bir iş yerine geçme ve ticari faaliyetlerini sürdürme imkânı neredeyse bulunmamaktadır. Maddi imkânları bulunmayan esnaf için hizmete açılan bu 8 çarşı ticari faaliyetlerin sürdürülmesinde önemli katkı sağlamaktadır. Kurulan çarşılar esnaf için maddi gelir sağlamanın yanı sıra yerel halk için de temel ihtiyaçlarının karşılanması ve sosyalleşmelerine olanak sunmaktadır.

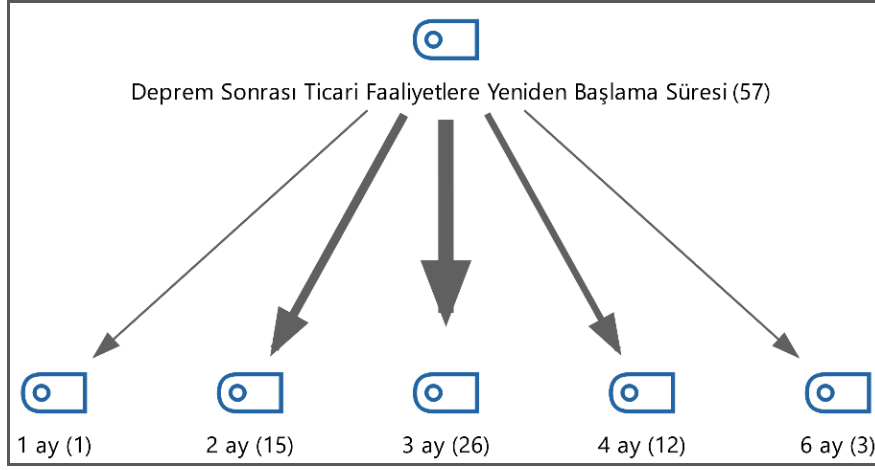

Şekil 4. Mülakat Uygulanan Esnafın Cinsiyet (A) ve Yaş Özellikleri (B) ile Esnaflık Süresi (C)

Şekil 5. Mülakat Uygulanan Esnafın Deprem Öncesi İşyerinin Mülkiyet ve Deprem Sonrası Hasar Durumu

Deprem sonrası esnaf çarşılarının neredeyse bir ay gibi kısa bir zamanda kurulmaya başladığı, depremden sonraki ikinci ve üçüncü ayda ise yaygınlaştığı görülmektedir. Nitekim esnafın büyük çoğunluğu deprem sonrası ticari faaliyetlere 2-4 ay içerisinde (53 kişi) başladığını belirtmiştir (Şekil 6). Depremler gerçekleştikten kısa süre sonra normalleşme adımları kapsamında esnaf çarşılarının kurulması, afetlerden etkilenen bireylerin ekonomik ihtiyaçlarına çözüm sunmanın bir ürünüdür. Esnaf çarşılarının hızlı bir şekilde kurulma amaçlarının başında bireyleri deprem öncesi hayat normlarına döndürme süreci gelmektedir. Böylece kent merkezlerinin temel dinamiklerinin başında gelen alış-veriş mekânları yeniden faaliyete geçirilerek ilerleyen dönemde esnafın ekonomi ölçekte gelişim sağlaması ve yeni iş sahalarının kurulması sağlanacaktır.

Şekil 6. Mülakat Uygulanan Esnafın Deprem Sonrası Ticari Faaliyetlere Yeniden Başlama Süresi

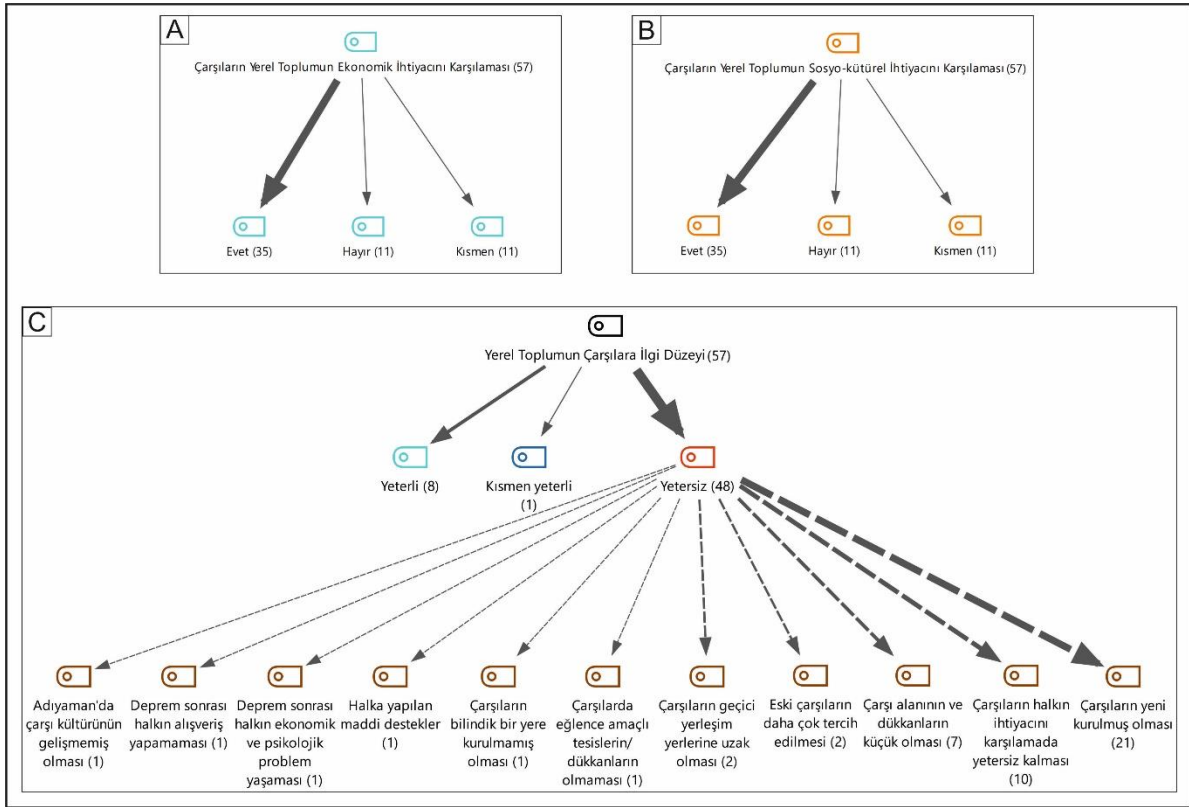
Yeni kurulan çarşılarda esnafın ticari faaliyetlere başlama süreci yerel yönetimler aracılığı ile olmuştur. İş yerleri tamamen yıkılan veya ağır hasar alan esnaflara valilik tarafından dükkân tahsis edileceği bildirilmiş, başvuru yapan esnaflar arasında kura çekilmiş ve valilik tarafından dükkânların dağılımı yapılmıştır.

Dükkân tahsisi yapılan esnafın ticari faaliyet gösterdikleri sektörler incelendiğinde büyük çoğunluğunun gıda ve içecek (restoran, kafe, pastane, gıda üretimi yapan işletmeler vs.) sektöründe olduğu görülmektedir (Şekil 7). Gıda sektörünün ardından hizmet (kuaför, terzi vb. işletmeler) ile inşaat ve onarım (tesisatçı, elektrikçi, inşaat işleri yapan işletmeler vb.) sektörleri gelmektedir. Hizmet sektörünü ayrıntılandırarak olursak giyim, kuaför ve telefon alım-satımı ön planda olan ekonomik faaliyet alanlarıdır. Doğal afet sonrası toplumlar tarafından en çok ihtiyaç duyulan sektörler; gıda ve temel ihtiyaç, inşaat ve onarım, iletişim ve hizmet sektörleridir. Bu bağlamda sektörel dağılıştaki bu durum çarşılarda toplumun ihtiyaçlarına yönelik planlamanın ve önceliklerin dikkate alındığını ortaya koymaktadır. Dikkati çeken bir diğer husus ise çarşı içerisinde depremzedelerin ilaç ve tıbbi malzeme ihtiyaçlarını karşılayabilecek eczanelerin her çarşıda bulunmamasıdır. Bu sektörel dağılım açısından önemli bir eksikliklerdir.

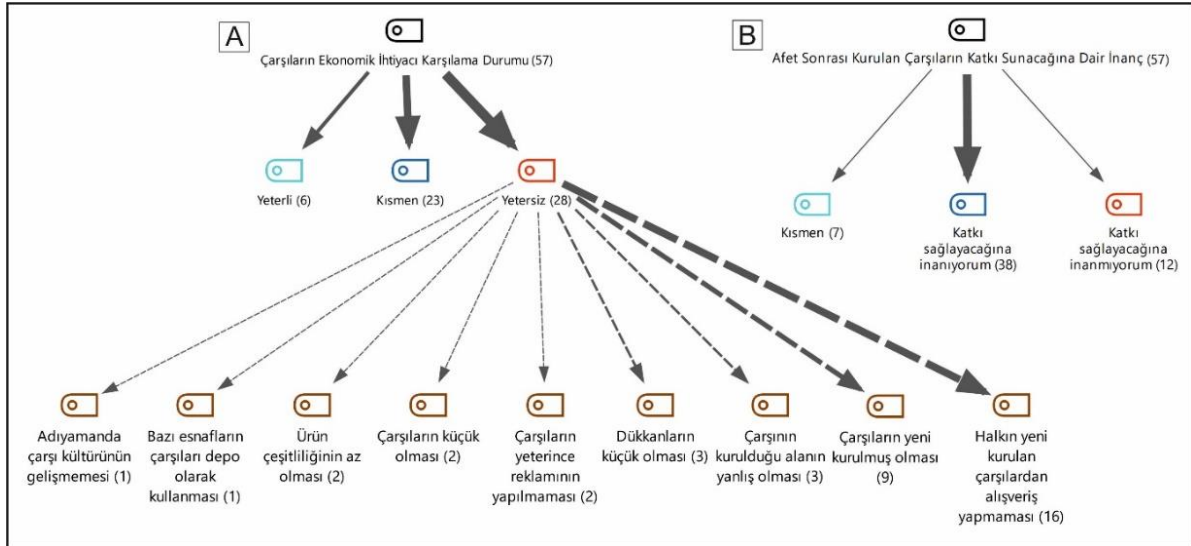

Şekil 7. Mülakat Uygulanan Esnafın Sektörel Dağılımının Kod Bulutu

Dükkan tahsisi yapılan esnaflar kurulan çarşıların çoğunlukla yerel toplumun hem ekonomik (35 kişi) hem de sosyo-kültürel (35 kişi) ihtiyaçlarını karşıladığını belirtmişlerdir (Şekil 8). Öncelikle yeni kurulan bu çarşılar yerel toplumun temel alış-veriş ihtiyacının önemli bir kısmını karşılama potansiyelindedir. Nitekim bazı esnaflar çarşıların kurulduğu ilk günden itibaren müşteri kitlesinin sürekli arttığını belirtmişlerdir. Çarşıların ziyaretçi sayısı her geçen gün artmasına rağmen esnafa göre hala yeterli seviyede değildir. Depremle birlikte bölge halkı önemli düzeyde ekonomik kayıp yaşamış ve sonraki süreçte de ekonomik olarak ciddi zorluklarla yüzleşerek hayatlarına devam etmek zorunda kalmışlardır. İlk bakışta çarşılarla olan ilgi düzeyindeki beklentinin karşılanamamasında bunun etkili olduğu düşünülmektedir. Ancak bireyler ekonomik yetersizliklerine rağmen alış-verişin yanı sıra çarşılara sadece sosyalleşmek için de kullanabilmektedir. Bu bağlamda bölge halkının çarşılarla olan ilgisinin yetersiz olduğu belirlenebilmektedir. Sonuç olarak ilgi düşüklüğünün en önemli nedeni deprem sonrası kurulan çarşıların halk tarafından yeterince bilinmemesidir. Halkın yeni kurulan çarşılarla ilgi düzeylerinin düşük olması esnafın ticari işlerini de olumsuz etkilemektedir. Esnafın önemli bir kısmı (28 kişi) çarşıların ekonomik ihtiyacı karşılama yetersiz kaldığını belirtmektedir (Şekil 9). Özellikle yerel halkın alış-veriş süreçlerinde yeni kurulan çarşılara daha az tercih ettikleri görülmektedir.

Şekil 8. Çarşıların Yerel Toplumun Ekonomik (A) ve Sosyo-Kültürel (B) İhtiyacı Karşılama ve Yerel Halkın Çarşılarla İlgili Düzeyi (C)

Şekil 9. Çarşıların Esnafın Hem Ekonomik İhtiyacını Karşılama Durumu (A) Hem De Esnafa Katkı Sağlayacağına Dair İnanç (B)

Çarşıların yerel halka diğer önemli katkısı ise sosyal hayatın normalleşmesi ve sosyalleşme ihtiyacının karşılanmasıdır (Foto 1). Sosyal açıdan normale dönmenin temeli ise sosyalleşme mekânlarının oluşturulmasından geçmektedir. Bu mekânlar insanların toplu olarak buldukları ve sosyal ağ kurdukları ortamlardır. Özellikle cami, okul, kentlerin meydanları, AVM, pazar ve çarşı gibi alış-veriş mekânları bunlar arasındadır. Türkiye kentlerinin merkezi lokasyonlarında bulunan çarşılar her daim bu işlevi görmüşlerdir. Saha çalışmalarından elde edilen veriler ve gözlemler kırsal toplum yapısının hâkim olduğu Adıyaman ilinde bireylerin birincil ilişkileri sürdürebileceği mekânlar aradıklarını ortaya koymaktadır. Nitekim deprem sonrası kurulan esnaf çarşıları hem bu sosyalleşme mekânlarını oluşturmuştur hem de afet sonrası yaşanan psikolojik ve travmatik sürecin azaltılmasına katkı sağlamıştır. Depremden etkilenen bireyler için bu alanlar aynı zamanda karşılıklı etkileşimin kurulduğu; aynı acıların, sevinçlerin, ortak değerlerin ve kültürel yaşam tarzlarının paylaşıldığı mekânlardır.

Esnaf çarşılarında oluşturulan sosyal ortam daha çok çarşılarda bulunan oturma alanları ile kafeterya, çay ocağı ile giyim ve kuaför dükkânları vasıtasıyla sağlanmaktadır. Bu alanlarda esnafın ticari faaliyetlerinin yanı sıra maruz kaldıkları ekonomik ve psikolojik çöküntünün izlerini silme ve kendi aralarında etkileşim kurarak toplumsal dayanışma örneği sunmaktadırlar. Çarşıları ziyaret eden bireyler ise hem temel ihtiyaçlarını tedarik etmekte hem de kendi aralarında veya esnaf ile iletişim kurarak sosyal ağ oluşturmaktadırlar. Toplumun her katmanının izlerini yansıtan bu mekânlar bölge halkının rehabilitasyon alanları olmaktadır. Nitekim bu alanlar depremzedeleri kısa süreli de olsa depremin oluşturduğu kaos ve bilinmezlik ortamından uzaklaştırarak depremin görsel izlerinden kısmen de olsa uzakta, daha güvenli ve düzenli bir ortamda bulunmayı sağlamaktadır. Böylece bireylerde bu olumsuz duyguların azalmasına ve rahatlamaya yardımcı olur.

Foto 1. Deprem sonrası kurulan çarşılar esnaf ve yerel toplum için hem ticaret hem de sosyalleşme mekânları olmaktadır. (A) Balıkesir Çarşısı, (B) Şahinbey Çarşısı.

Çarşıların ticari getirisi ve yerel halkın bu çarşılarla ilgisi düşük olsa da esnafın önemli bir kısmı (38 kişi) yeni kurulan bu çarşıların zamanla ticari katkı sağlayacağını düşünmektedir (Şekil 10). Özellikle başka bir yere geçmek için maddi imkânlarının bulunmadığını belirten esnaf, buldukları çarşılarında ticari işlerini sürdürmeyi düşündüklerini belirtmiştir (Şekil 10). Az sayıda esnaf ise imkân bulmaları halinde ticari işlerin daha iyi olduğu bir yere geçiş yapabileceklerini dile getirmiştir.

	Ticari işlerin esnaf çarşısında sürdürülme nedeni	Ticari işlerin başka yerde sürdürülme nedeni
☐ Adıyaman'ın gelişimine katkı sağlamak		
☐ Adıyaman iline duyulan bağlılık		
☐ Başka bir yere geçmek için maddi imkânın bulunmaması	■	
☐ Başka bir iş yeri bulunamaması	■	
☐ Başka ile gitme imkânı		■
☐ Daha geniş bir dükkana geçme isteği		■
☐ Diğer esnafıya duyulan sevgi		■
☐ Eski dükkana geçme isteği		■
☐ Kendi iş yerinin tekrardan yapılamaması		■
☐ Ticari işlerin iyi olması	■	
☐ Ticari işlerin daha iyi olduğu bir yer		■
☐ İlerleyen Süreçte Ticari İşlerin Esnaf Çarşısında Sürdürülmesi		

Şekil 10. Esnafın Ticari İşlerini Buldukları Çarşıda veya Başka Bir Yerde Sürdürme Nedeninin Kod Matrisi

Çarşıların depremden bir ay gibi kısa bir zaman sonrasında kurulmaya başlanması bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Bunların başında çarşılardaki alt-yapı eksiklikleri gelmektedir. Özellikle deprem sonrası bölgede içme-kullanma suyu yetersizliği, elektrik ve doğalgaz verilememesi, kanalizasyon şebekesinin çökmesi, çevre düzeni eksikliği ve çevre temizliği gibi ciddi alt-yapı sorunları ortaya çıkmıştır. Çarşılarında görülen en önemli alt-yapı sorunu çevre düzenlenmesinin olmayışıdır (Şekil 11). Özellikle Sincan, Emlak Konut ve Eski Afad çarşı esnafı bu konuyu daha çok dile getirmiştir. Balıkesir Çarşı esnafı ise çevre ve tuvalet temizliğinin yetersizliğini belirtmişlerdir.

Esnaf çarşılarındaki diğer bir önemli sorun ticari işlerin yürütüldüğü çarşı ve dükkânlar ile ilgilidir. Özellikle Kayseri, Melikgazi, Sincan ve Şahinbey çarşı esnafı işlerin yeterince olmamasından kaynaklı şikâyetle bulunmuşlardır. Bu durumun bazı sebepleri vardır. Öncelikle çarşılar ve dükkânlar alansal olarak küçüktür. Nitekim çarşılarında yer alan dükkânlar genel olarak 20-25 metrekarelik bir alana sahiptir. Esnaf çarşı alanlarının küçük olması sebebi ile yerel halkın rahat gezemediğini bu yüzden ticari işlerin düşük olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca kimi dükkânların çarşının arka taraflarında yer

alması ziyaretçilerin bu dükkânları görememelerine sebep olmaktadır. Çarşılarda sadece temel ihtiyaç ürünlerin satışının yapılması diğer bir sorundur. Çarşılarda eğlence, sosyal ve kültürel ihtiyaçların giderilebileceği mekânların az olması da yerel toplumun çarşılarla olan ilgisini azaltmaktadır.

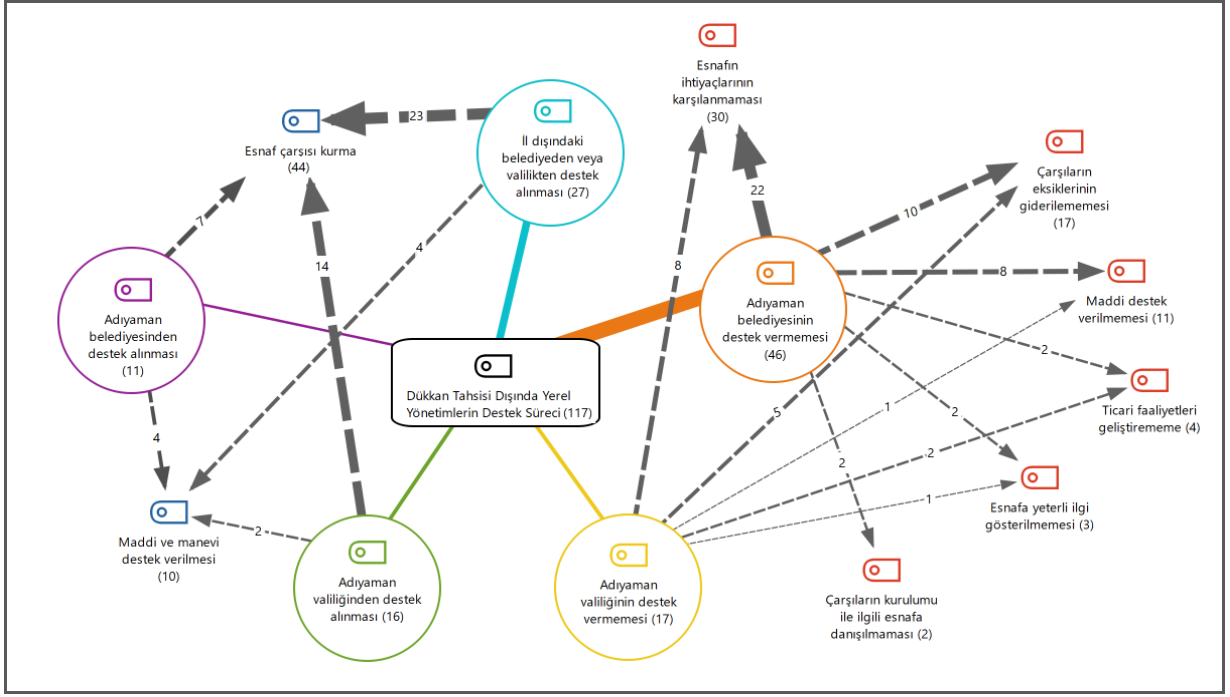
Bazı esnafın dükkânlarını düzenli açmadıkları veya hem esnaf çarşılarında hem de başka yerde dükkânlarının bulunduğu belirlenmiştir. Hatta esnaf çarşılarındaki dükkânlar çoğunlukla depo olarak kullanılmaktadır. Bu yüzden dükkânların büyük kısmı kapalı kalmaktadır. Bununla birlikte yeni kurulan çarşıların geçici barınma alanlarına mesafe bakımından uzak olması, yerel halk için alış-veriş tercihlerinde önceliğin eski çarşılarla verilmesi, deprem sonrası halkın ticari faaliyetler için maddi imkânlarının bulunmayışı ve yerel yönetimler veya çeşitli kurum/kuruluşlar tarafından yerel halka yapılan destekler (gıda, giyim, temel ihtiyaçlar vb.) halkın çarşılarından alışveriş ihtiyacını azaltmaktadır.

Esnaf çarşılarında belirlenen diğer önemli sorun ise dükkânların konteyner şeklinde olmasıdır. Nitekim sıcak ve yağışlı havalarda dükkânlar ve satışı yapılan ürünler olumsuz etkilenmektedir. Özellikle dükkânların içinde klima gibi soğutucu sistemlerin bulunmayışı ve bazı çarşılarda güneşten koruyucu gölgeliklerin olmayışı bunaltıcı bir sıcak ortam oluşturmaktadır. Çarşılardaki alt-yapı sorunları ise dükkânların yağışlı havalarda olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır.

Kod Sistemi	Balikesir	Emlak Konut	Eski Afad	Karabük	Kayseri	Melikgazi	Sincan	Şahinbey
Esnaflarda Karşılaşılan Sorunlar								
Alt Yapı Sorunları								
Tuvalet temizliği yetersiz	■		■					
Çevre temizliği yetersiz	■	■	■	■				
Çevre düzenlenmesinin yetersiz olması		■	■	■			■	
Kanalizasyon sıkıntısı								■
İçme ve kullanma suyu sıkıntısı				■				
Doğal gaz olmaması								■
Çarşı Sorunları								
Esnafın her gün dükkân açmaması	■							■
Haşerelere karşı ilaçlama yapılmaması				■				
Çarşılarda güvenlik eksikliği	■						■	
Çarşılarda denetim eksikliği	■		■	■		■		■
Çarşı ışıklandırması yetersiz		■						
ATM olmaması								■
Çarşı yakınında sağlık merkezinin olmaması						■		
Dükkân Sorunları								
İşlerin yeterince olmaması	■		■		■	■	■	■
Dükkânların çarşının arka tarafında kalması			■		■			
Kalifiye eleman sıkıntısı								■
Dükkânların yağıştan olumsuz etkilenmesi	■	■			■	■	■	■
Dükkânların sıcak olması	■				■	■	■	■
Dükkânların aşırı güneş alması	■			■				
Dükkânların önünde gölgelik olmaması		■		■				■
Dükkânların küçük olması	■	■			■	■	■	■
Ürün Sorunları								
Ürünlerin zarar görmesi	■							
Ürün temininde sıkıntı	■						■	
Herhangi bir problem yaşamıyor	■		■	■	■			

Şekil 11. Esnafın Yeni Kurulan Çarşılarında Karşılaştıkları Sorunların Kod Matrisi

Yerel yönetim unsurları deprem sonrası Adiyaman'da öncelikle arama kurtarma ve enkaz kaldırma çalışmalarına destek de bulunmuşlar, devam eden süreçte ise ilde normalleşme sürecine katkı sağlamışlardır. İl dışından desteğe gelen yerel yönetim unsurlarının ve Adiyaman Valiliğinin en önemli desteği çarşıların kurulması olmuştur (Şekil 12). Adiyaman Belediyesi ise birçok esnaf tarafından eleştirilmiştir. Özellikle esnafın ihtiyaçlarının karşılanmaması ve çarşıların eksiklerinin giderilmemesi en önemli eleştiri konusudur.

Şekil 12. Yerel Yönetimlerin Esnaflara Vermiş Olduğu Destekler ve Destek Konusunda Yetersiz Kaldığı Konular.

SONUÇ:

Çarşılar geçmişten günümüze Anadolu şehirleri için kentlerin gelişiminin odak noktası ve toplumların ekonomik, sosyal, kültürel faaliyetleri yürüttükleri en önemli kamusal alanlar olmuştur. Şehirlerin merkezine inşa edilen çarşılar toplumun her kesiminden bireyi içine alan ve toplumsal bütünleşmeye katkı sağlayan önemli yapılardır. 6 Şubat'ta Kahramanmaraş'ta gerçekleşen 7,7 ve 7,6'lık depremleri sonrasında Adıyaman'da yerel yönetim unsurlarının destekleri sonucunda kurulan esnaf çarşıları hem bölge esnafı hem de yerel toplum için adeta yenilenme mekânlarını oluşturmuştur.

Deprem sonrası esnaf çarşılarının Adıyaman il merkezinde kurulmasına ve ulaşım güzergâhlarına yakın olmasına dikkat edilmiştir. Deprem öncesi yerel halkın günlük yaşamlarında sosyalleşme mekânlarının büyük kısmının yer aldığı kent merkezi deprem sonrasında da bu işlevi sürdürmüştür. Toplumsal hafızanın birlik ve dayanışma olgusunun paylaşıldığı kent merkezi deprem sonrası bireyler için hem ekonomik hem de psikolojik açıdan yenilenme alanı olmuştur. Esnaf çarşılarının yer seçiminde bu olgulara dikkat edilmiş olması dikkate değer bir durumdur.

Deprem bölgelerinde yaşanan önemli sorunlardan biri ekonomik kayıplardır. Bu bağlamda esnaf için ticari faaliyetlere yeniden başlama süreci depremin olumsuz etkilerini azaltma konusunda destek sunmuştur. Öncelikle ticari faaliyetlere başlayan esnaf kentin kalkınma ve günlük yaşamının olağan hale gelme sürecine katkı sağlamaktadır. Bu sayede hem esnaf hem de yerel toplum geleceğe umutla bakmaktadır. Özellikle deprem sonrası Türkiye'nin tamamında oluşan birlik ve beraberlik bu çarşılar sayesinde yerel ölçekte tekrardan hatırlanabilmektedir. Bununla birlikte insanlarda motivasyon unsuru olarak değerlendirilen alış-veriş davranışının tekrardan kazanılması ve ekonomik kazanç sağlanması depremin yaratmış olduğu psikolojik etkinin ve içe kapanmanın atlatılmasına yardımcı olmaktadır. Nitekim deprem gibi afetlerden etkilenen bireylere psikolojik bakımdan destek sağlayabilmenin yolu aslında onları fiziksel açıdan (maddi) desteklemekten geçmektedir. Bu bağlamda Adıyaman Merkez ilçede kurulan çarşılar esnafın ekonomik ölçekte gelişimine katkı sunmanın yanı sıra psikolojik olarak yenilenmelerini de sağlamaktadır.

Esnafın ekonomik faaliyetlere başlamasının diğere bir katkısı ise kentin yenilenme süreçlerine dahil olma ve deprem bölgelerinden yaşanabilecek olası göçlerin önüne geçmek olacaktır. Yapılan bir çalışmada (Sarioğlu vd., 2023), depremin ikinci ayı sonrasında Adiyaman nüfusunun yaklaşık yarısının (%46.7), Hatay ve Kahramanmaraş nüfusunun ise üçte birinden fazlasının il dışında göç ettikleri belirtilmiştir. Bölgede normalleşme süreci kapsamında atılan adımlar ve hayatın normale dönmesi sonucu bölgeden ayrılan nüfusun %10 kadarının tekrar geri dönüş yaptıkları tahmin edilmektedir. Bu bağlamda bölgeden göçlerin önlenmesinde veya azaltılmasında esnaf çarşılarının katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Nitekim görüşme yapılan esnafın büyük çoğunluğu hem ticari işlerini hem de yaşamlarını Adiyaman ilinde sürdürmeyi istediklerini belirtmişlerdir.

Çarşıların depremden hemen kısa bir süre sonra kurulmuş olması, planlama ve altyapı eksiklerini beraberinde getirmiştir. Çarşı alanlarının ve dükkânların küçük olması, sektörel dağılımda temel ihtiyaçlar üzerine planlama, çevresel ve iklimsel şartların dikkate alınmayışı önemli sorunlardır. Bu bakımdan daha sonraki süreçte inşa edilmesi planlanan çarşılardaki dükkân alanlarının alansal olarak daha büyük ve olumsuz iklim koşullarından daha az etkilenmesine özen gösterilmelidir. Bunun yanında çarşılarda toplumun her kesiminin daha fazla vakit geçirmesine yönelik gıda-içecek, hizmet ve özellikle eğlence sektörüne yönelik iş yerlerinin açılması ve eğlence aktivitelerinin yer alması sağlanmalıdır. Hatta çarşılarda yöreye özgü kültürel etkinliklere, fuar benzeri şehir günlerine ve çocuklara özgü eğlence etkinlikleri planlanmalıdır. Ayrıca çarşıların sektörel dağılımında halkın önemli bir temel ihtiyaç kalemini oluşturan ilaç ve tıbbi malzeme teminini sağlayan eczanelere çarşıların tamamında yer verilmelidir. Yine bazı dükkânların düzenli açılmayışı veya depo olarak kullanılması ticari hareketliliği azaltmaktadır. Bu durumun çözümü konusunda ise belediye veya valiliğin günlük denetimlerde bulunması gerekmektedir.

Saha çalışmaları sırasında elde edilen gözlemler Adiyaman ilinin Merkez ilçesinde kurulan esnaf çarşılarının afet yönetim ve normalleşme süreçlerine önemli katkılar sağladığını göstermektedir. Esnaf için çarşılar ticari faaliyetlerin sürdürülmesinin yanında toplumdaki bireyler ile vakit geçirme, benzer duygu ve düşünceleri paylaşma ve deprem öncesi günlük yaşam standartlarını oluşturma mekânlarıdır. Çarşıların asıl önemli katkı ise depremin bireyler üzerinde yaratmış olduğu psikolojik ve travmatik süreçlerin azaltılmasıdır. Nitekim görüşme yapılan esnafın büyük bir bölümü ticari işlerin yeterli olmadığını, ancak bu çarşıların kendileri için toplumsal ölçekte sosyalleşme mekânları olduğunu ve gelecek dönemde hem ticari hem de toplumsal birliktelik bakımından daha fazla katkı sağlayacağını belirtmişlerdir. Esasen esnaf çarşıları Adiyaman ilinde normalleşme sürecinin yansıma mekânlarıdır. Yeni kurulan bu çarşılarda ticari faaliyetler istenilen düzeye ulaşamamış olsa da kentin deprem öncesi hayat normlarına dönüş için önemli girişimlerdir. Bu bakımdan yerel yönetim unsurlarının afet sonrası normalleşme süreçlerinde toplumların kültürel, sosyal ve ekonomik yönden gelişimlerine katkı sağlayacak yapıları oluşturmaları, hızlı karar mekanizması geliştirerek afet bölgelerinde etkin mücadele yöntemleri geliştirmeleri ve esnaf çarşıları gibi faaliyetlere yönelik girişimlerin teşvik ve desteklenmesi konusunun kamu politikası haline getirilmesi gerekmektedir. Böylece tamamen yıkılan şehir merkezlerinin çarşılar gibi kamusal alanlarla geliştirilmesi, afet yönetim süreçlerinin önemli bir unsuru haline gelecektir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

Finansal Destek: Bu çalışmada herhangi bir finansal destek yoktur.

KAYNAKÇA:

- Akar, T. (2009). Osmanlı Kentinde Ticari Mekânlar: Bedesten-Han-Arasta-Çarşı Mekânları Literatür Değerlendirmesi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7(13), 267-292.
- Akdemir, İ. O., ve İncili, Ö. F. (2014). Coğrafi Ortam ve Kent Fizyolojisi İlişkileri: XIX. Yüzyıl Kilis Şehri Örneği. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 29, 220-247. <https://doi.org/10.14781/mcd.26778>.
- Bayartan, M. (2005). Tarihi Coğrafya Çalışmaları Açısından Şehir ve Osmanlı Şehri. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, 13, 85-92.
- Bozkurt, T., ve Aksoy, E. (2023). Kahramanmaraş Kapalı Çarşı. *Sanat Tarihi Dergisi*, 32(2), 711-739. <https://doi.org/10.29135/std.1298288>.
- Cönk, E., Çiçek, H., Öztürk., N., ve Uyar, Y. (2022). Şehir Markalaşmasında Çarşıların Rolü: Afyonkarahisar "Uzun Çarşı" Örneği. *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 4 (2), 63-71. <https://doi.org/10.56493/nkusbmyo.1144897>.
- Çilli, B., ve Özbayraktar, M. (2022). A Study on Revealing the Original Spatial Character, Collective Memory of Adapazarı/Uzunçarşı. *Kent Akademisi Dergisi*, 15(1), 177-202. <https://doi.org/10.35674/kent.1016903>.
- Durhan, Ö. S., Özgüven, Y. (2022). *Mısır Çarşısını Düşünmek: Mekânsal Pratikler, Özneler, Gündelik Yaşam*. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.
- Eray, S. S., ve Kutlu, İ. (2021). Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı Kent Yapısında Çarşının Konumu ve Mekânsal Kurgusu Üzerine Bir İrdeleme. *Kent Akademisi Dergisi*, 14(2), 506-517. <https://doi.org/10.35674/kent.847196>.
- Gündüz, S., ve Reyhanoğlu, G. (2018). Kadim Kentin Kimliği Antakya Uzun Çarşı. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*. 6(15), 857-871. <https://doi.org/10.33692/avrsyad.510256>.
- Güngördü, Z. (2020). Kent Kimliğinin Değişim Sürecini Geleneksel Çarşılar Üzerinden Düşünmek: Antakya-Uzun Çarşı Örneği. *Sketch: Journal of City and Regional Planning*, 2(1), 1-23. <https://doi.org/10.5505/sjcrp.2020.40085>.
- Kejanlı, D. T. (2010). Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Kent Sistemi, Kale ve Merkez-Çarşı Gelişimi. *E-Journal of New World Sciences Academy Social Sciences*, 5(3), 287-302.
- Keleş Eriçok, A. (2014). Bursa Tarihi Ticaret Merkezinde 16. Yüzyıldan Günümüze Ticari Fonksiyonların Değişimi. *Planlama Dergisi*, 24(3), 173-181. DOI: [10.5505/planlama.2014.66375](https://doi.org/10.5505/planlama.2014.66375).

- Kibici, Y. (ed). (2005). *Deprem (Fay Mekanizması, Deprem Oluşumu, Yapılaşma, Depremden Korunma Yöntemleri, İlk Yardım ve Kurtarma)*. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Koçan, N., ve Çorbacı, Ö. L. (2012). Tarihi Çevreleri Koruma Sürecinde Yeni Yaklaşımlar: Kongre Turizmi, Safranbolu Çarşı Örneğinde Bir Araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 3(2), 31-36.
- Kurt. H., ve Alaydın, N. N. (2015). Ohri Gölü Çevresinde (Makedonya) Osmanlı İzleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 32, 120-146. <https://doi.org/10.14781/mcd.26958>.
- Özcan, B. (1999). Bursa Depremleri (2 Mart-12 Nisan 1855). *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 5, 73-118
- Özdemir, Ü. (2011). Safranbolu'nun Kültürel Miras Kaynakları ve Korunması. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 16(26), 129-142
- Özkan, E., Curkan, S.C., ve Salar, D. (2019). Adiyaman Bölgesi ve Nemrut Dağı Milli Parkı Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi Üzerine Nitel Bir Araştırma, *Eurasian Education & Literature Journal*, 9, 19-29. <http://dx.doi.org/10.17740/eas.edu.2019-V9-01>.
- Sağiroğlu, A. Z., Ünsal, R., ve Özenci, F. (2023). *Deprem Sonrası Göç ve İnsan Hareketlilikleri Durum Değerlendirme Raporu*. AYBÜ-GPM Rapor Serisi-15 (Güncellenmiş 2. Baskı: 15 Nisan 2023). Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Göç Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (AYBÜ-GPM).
- Sezik, M. (2016). Kent Kimliğinin Korunması ve Kentsel Gelişimin Sağlanması Bağlamında Yerel Yönetimin Önemi: Adiyaman Örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), s43-56
- Şahin, B. (2009). *Metodoloji*. (A. Tanrıöğrem ed.). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Anı Yayıncılık.
- Şahinalp, M. S., ve Günal, V. (2016). Osmanlı Dönemi Anadolu Şehirleri Çarşı Sisteminin Fonksiyonel Analizi. *Turkish Studies*, 11(8), 335-360. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9627>.
- Şahinalp, M. S., ve Günal, V. (2012). Osmanlı Şehircilik Kültüründe Çarşı Sisteminin Lokasyon ve Çarşı İçerisinde Kademeleşme Yönünden Mekânsal Analizi. *Milli Folklor Dergisi*, 24(93), 149-168
- Şensoy, R. T. (2022). *Tarihi Kentsel Çevrelerde Dönüşüm Uygulamaları* [Yayımlanmamış Tezsiz Yüksek Lisans]. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi.
- Tuncer, B., ve Şafak, L. (2022). Tarihi Coğrafya Açısından XVI. Yüzyıl'da Konya Şehri ve Şehirsel Fonksiyonları, *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(3), 319-333 <https://doi.org/10.52835/19maysbd.1143577>
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2023). *2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu*. SBB Deprem Sonrası Değerlendirme Raporu. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaraş-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf>
- Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, (2023). <https://hasartespit.csb.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 20.11.2023,

- Ukav, İ. (2014). Adıyaman İlinde Kırsal Turizm Potansiyeli ve Geliştirme Fırsatları, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(51), 15-33. <https://doi.org/10.17755/esosder.71778>.
- Uysal M. (2010). Tarihsel Süreçte Geleneksel Konya Çarşısı İçin Bir Mekânsal Analiz. *Milli Folklor Dergisi*, 22(86), 149-162.
- Üçeçam Karagel, ve D., Karagel, H. (2014). Tarihi Bir Ticaret Merkezinin Pazarlama Coğrafyası Kapsamında Analizi: Uzunçarşı (Antakya /Türkiye). *European Journal of Research on Education*, 2, 166-184. [DOI:10.15527/ejre.201426573](https://doi.org/10.15527/ejre.201426573).
- Yeşilbaş, E. (2018). Mardin Çarşılarının Tarihi ve Mimari Özelliklerine Dair Tespitler. *Sanat Tarihi Dergisi*, 27(1), 97-117. <https://doi.org/10.29135/std.381989>
- Yücel, G. (2015). Deprem Tehlikesi ve Tarihi Çarşılar: İstanbul Kapalıçarşı. 3. *Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı*, 14-16 Ekim 2015, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

EXTENDED SUMMARY

Aim of the Study:

This study aims to assess the contributions made by the artisan bazaars that have been built up in Adıyaman's central district with cooperation from municipalities in different provinces after the Kahramanmaraş earthquakes on February 6. It also analyzes the bazaars' functional characteristics, reveals the socially significant economic and socio-cultural benefits that they make, determines how they are distributed, identifies issues that the bazaars currently face, and develops suggestions for solutions.

Research Questions:

What are the economic and socio-cultural aspects of the artisan bazaars in Adıyaman's center district? How do these bazaars contribute to address the economic and socio-cultural demands of the local community and artisans? What are the spatial distribution patterns of artisan bazaars? How have these distribution factors influenced the local community's interest in bazaars and the craftsmen' commercial activities? How can artisan bazaars contribute to the province's recovery process?

Literature Review:

In the growing literature on bazaars, studies on historical bazaars from the Seljuk and Ottoman periods are especially prominent. These studies are derived from the compilation of previously conducted research and based on documents collected from official institutions/organizations. It can be determined that semi-structured interview technique (interview) and survey method are applied in field research studies (Özdemir, 2011; Üçeçam Karagel & Karagel, 2014; Güngördü, 2020; Cönk et al., 2022), and geographical information systems analysis is used in some studies (Koçan & Çorbacı, 2012). In addition, it is seen that the studies conducted within the scope of geography discipline mostly focus on the functional characteristics of the bazaars in the cities that have survived since the Ottoman period (Şahinalp and Günal, 2016; Tuncer and Şafak, 2022), spatial analysis of their location selection (Şahinalp and Günal, 2012) and their use as cultural and tourism areas (Özdemir, 2011; Kurt and Alaydın, 2015).

In this study, the artisan bazaars established in Adıyaman Central District after the earthquake were

examined in detail within the scope of fieldworks. In this manner, with the in-depth information collected from the field, the contributions of the artisan bazaars established in Adiyaman Central District to the normalization process after the earthquake, their functional effects and spatial distribution characteristics were determined and the contributions of the bazaars to the normalization process after the disasters that may occur in the future were revealed. Thus, it is expected that the findings of the study will contribute to the policies of various public institutions and organizations and NGOs to be developed for similar processes.

Method:

The study is based on data and observations obtained from field research. Interviews were used as a data collection technique in field studies. In this context, the population and sample groups planned to be interviewed were determined first. After the February 6, Kahramanmaraş earthquakes, 8 artisan bazaars were established in the central district of Adiyaman. While the study population consisted of 263 tradesmen, the sample group was designated as 57 tradesmen.

The interviews applied to the tradesmen were analyzed using the MAXQDA 2020 software. At this step, the answers given to the interview questions were first organized and then entered the program by giving codes at various levels. In total, 1682 codes (main code + sub-code) were generated. Thus, prominent themes from the verbal expressions were identified and conceptualized. In the process of displaying these themes, 'MAXMaps', 'Code Matrix Browser', 'Code Relationship Browser' and 'Code Cloud' methods in the MAXQDA software were preferred.

For the study, maps have an effective place in terms of visually revealing the spatial distribution of artisan bazaars and allowing for better interpretation. In this scope, 1/25.000 scale (M40 a-b-c-d sheets) topography, 1/100.000 scale (M40) geology sheet, pre-earthquake zoning plan and satellite images were used in the production of the maps. These data were applied on the maps produced with the use of the ArcMap 10.7 program. These data were analyzed on maps created using the ArcMap 10.7 program. The prepared maps and images were used to display the spatial distribution of artisan bazaars in Adiyaman's central district (Bazaar locations and Google Earth images), as well as the earthquake's effects on Adiyaman province (Fault and geology map).

Conclusions and Evaluation:

From ancient times to the present, bazaars have been the primary center of Anatolian city development, serving as the most important public areas for economic, social, and cultural activity. Bazaars located in the center of cities are vital buildings that attract people from all society segments and encourage social interaction. Following the February 6 Kahramanmaraş earthquakes, local government institutions supported the establishment of tradesman's bazaars in Adiyaman, which now serve as a source of recovering for both traders and local inhabitants.

After the earthquake, the site of artisan bazaars in Adiyaman was chosen based on proximity to the city center and transit facilities. The fact that the bazaars were constructed shortly afterwards after the earthquake resulted in planning and infrastructural challenges. The limited size of bazaar areas and businesses, planning based on fundamental necessities in sectoral distribution, and a lack of concern for environmental and weather conditions circumstances are all significant issues. In this regard, attention should be made ensuring that the store spaces in future bazaars are greater in size and less vulnerable to harsh weather conditions. In addition, a wide range of sectors and entertainment activities should be provided for all segments of society to spend more time in the bazaars. The fact that some shops are not opened regularly or are used as storages reduces commercial mobility. The municipality or governorship should conduct daily controls to resolve this

problem.

Field studies indicate that artisan bazaars in Adıyaman province's core area play a key function in disaster management and recovery. Bazaars are locations where craftsmen may spend time with members of the community, exchange similar ideas and views, and plan their daily lives prior to the earthquake. The most significant benefit of bazaars is that they decrease the psychological and emotional effects of the earthquake on individuals. In actually, the majority of the merchants interviewed claimed that their commercial activity was inadequate, but that these bazaars served as socialization places for them on a greater scale, and that they will contribute more to both economic and social cooperation in the future. According to this perspective, local government components need to build structures that will promote the cultural, social, and economic development of societies during post-disaster recovery processes, develop effective methods of struggle in disaster regions through rapid decision-making mechanisms, and make it public policy to encourage and support initiatives such as artisan bazaars. As a result, the reconstruction of fully damaged city centers with public places such as bazaars will become a key element of the response to the catastrophe.